

КОМПАРАТИВНИ ОКВИРИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ РАНОГ МОДЕРНОГ ДОБА

(Владимир Папић, *На жанровској размеђи ране модерности*.
Нови Сад: Матица српска, 2023, 194 стр.)

Књига комплементарних есеја *На жанровској размеђи ране модерности* Владимира Папића представља кохерентну монографију. Уз предговор на почетку и списак цитиране литературе са изворима и подацима о текстовима на крају, књигу чини језгро од осам међусобно повезаних есеја: „Критика свештенства у делима српског и европског раног модерног доба”, „Приказ *Злаћној доба* у књижевности дубровачког хуманизма и ренесансе”, „Путопис Јеротеја Рачанина у компаративној перспективи”, „Српски путопис XVIII века на језичкој међи – између Јеротеја Рачанина и Силвестра Поповића”, „Просветитељске антиклерикалне тенденције у *Турским њисмима* Стефана Зановића”, „Стеријини *Родољубци* или повесница српско–мађарских односа”, „Човек и ђаво између Његошеве *Луце микрокозма* и Мадачеве *Човекове шрапелје*” и „Тврдицлук и српски реализми: лик тврдице између Кир Гераса и Рајке Радаковић”. Скрупулозно бирани и педантно устројени есеји осветљавају српску књижевност у европским оквирима, по чему је, методолошки гледано, интерпретативно и књижевноисторијски близак Драгиши Живковићу. Фактор интегративности репрезентује питање жанра у српској књижевности раног модерног доба, баш у време када се конституишу и мењају ток српске књижевности у поетичком луку од барока до реализма. Примера ради, специфичност српског грађанског песништва у првом есеју, путописи Јеротеја Рачанина и Силвестра Поповића, епистоларна форма Зановићевих *Турских њисама*, Стеријина комедија *Родољубци*, Његошев еп *Луца микрокозма*, приповедни лик Кир Гераса и романескни лик Рајке Радаковић у начелу прате жанровска чворишта српске књижевности. Књига Владимира Папића драгоцен је и стога што интегрише српску књижевност у целисти, јер подразумева и дубровачку, али и књижевност црногорског приморја, као саставни и важни део корпуса српске културе. То је у данашњем смислу храбра, али поштена и једина исправна књижевноисторијска перспектива.

Владимир Папић је, пишући књигу, користио врло релевантну литературу, имајући у виду бројне претходнике који су писали о темама којих се подухватио. Њихове увиде инкорпорирао је у радове, градећи на њима темеље сопствене интерпретације, а некада и суптилно полемишући са одређеним ставовима, конституишао нове научне доприносе. Акрибичност, а аналитичка посвећеност легитимишу га као поузданог књижевног историчара, тумача и компаратисту.

Читањем ове обимом невелике, али скрупулозно устројене књиге, стиче се утисак целине и пуноће српске књижевности, која, смештена у компаратистичке оквире прворазредног европског канона, потврђује колико сопствену вредност, толико и свој самосвојан пут, који ипак није слика бројних поетичких дисконтинуитета. Богатство српске културе битно се црпи и са њених рубних подручја, па би тако свако изопштавање овог контекста значило научно прећуткивање и нерелевантност. *Историја српске књижевности и барокног доба: XVII и XVIII век* (1970) Милорада Павића узорита је синтеза која је српској науци о књижевности допринела управо легитимисањем свести о синтези српске културе, без обзира на идеолошке химере и, најблаже говорећи, неистомишљенике. Владимир Папић на трагу је такве свести и основних поставки, али, дакако, комбинујући је са резултатима и других важних књижевних историчара и тумача различитих генерација (Јован Скерлић, Тихомир Остојић, Мирослав Пантић, Јован Деретић, Мирјана Д. Стефановић, Сава Дамјанов, Радослав Ераковић, Драгана Грбић, Јелена Марићевић Балаћ).

Осветљавајући деликатне теме, Владимир Папић реактуелизује занемарене токове српске књижевности раног модерног доба. Прологомену књиге репрезентује студија која се тиче критике свештенства, што је, како је показано, универзални топос европске књижевности *per se*, о којој год конфесији да се ради. Аутор је с правом назвао „жилом куцавицом монографије”, јер обухвата широко истраживачко поље, које подразумева вербални фолклор, европски средњи век, али се протеже све до савремених поетичких струјања. Фокус је на српском грађанском песништву, Доситејевим записима, књижевности ренесансе и барока, романима и филозофском штиву европске литературе. Са овим поглављем унеколико је комплементарно поглавље о Зановићевим *Турским писмима*, јер се директно бави „просветитељским антиклерикалним тенденцијама”. Српска књижевност иде раме уз раме са Семонидом Аморгинцем, Раблеом, Еразмом Ротердамским, Дантеовом *Комедијом*, Бокачовим новелама. Примера ради, „Фел Никола током брања хвата Раду за ногу, бедра и ‘пуклу дињу’

коју је потребно убити бојним копљем, тачно у чељусти, баш као што је *ђавола* било потребно утерати у *џакао* у новели о Рустику и Алибек из *Декамерона*". Папић узима у обзир и најсавременије теорије које су примењиване на корпус старијих епоха, попут студије *Хомосексуалности у средњем веку* Ворена Јохансона и Вилијама А. Персија, али, разуме се, не у дескриптивне сврхе, већ управо улазећи у конструктиван дијалог са њима и на том трагу огледајући српску културу.

„Приказ *Златној доба* у књижевности дубровачког хуманизма и ренесансе” може се прочитати као детаљна лексиконска одредница, корисна за дефинисање једне од стожерних поетичких константи хуманизма и ренесансе. Владимир Папић разлучује сваку потенцијалну недоумицу, мање познату појединост или контекст у фусноти, због чега његова књига може функционисати и као драгоцени приручник за студенте српске и компаративне књижевности, културологе или, генерално, филологе. Наредна два поглавља представљају диптих о путопису Јеротеја Рачанина у компаративном контексту, са тежиштем на лелујавој могућности да се у извесном хајнеовском смислу третирају као романи. Аутор је, наиме, склопио књижевноисторијски мозаик о Јеротејевом путопису, руководећи се студијом Боривоја Маринковића, не би ли исцртао портрет историјских датости које су кључне за његово разумевање. Затим га чита кроз оптику *Библије*, усмене културе, дубровачких и античких реминисценција, те имаголошких опсервација. У засебном поглављу је пуну пажњу посветио релацијама са несачуваним путописом Силвестра Поповића, о коме су пре Папића последњи писали Светозар Матић и Боривоје Маринковић. Попут археолога, аутор је покушао да реконструише путопис колико је могућно, на основу сачуваних цитата, који су публиковани у научним радовима еминентних књижевних историчара 19. и с почетка 20. столећа. То је допринело да се кроз поредбenu аналитичку раван примети поетички плурализам и српске књижевности 18. века и самог путописног жанра, посебно када је реч о описима буре, каталозима или „расположености за шалу и смех”.

Наводећи све оне који су до сада писали о Стефану Зановићу (Мирослав Пантић, Петар Цацић, Божидар Ковачевић, Радослав Ротковић, Радомир Ивановић, Симо Матавуљ, Мирко Брејер) или били њиме инспирисани (Мило Дор, Милисав Савић, Владимир Назор, Владимир Секулић), Владимир Папић истиче шта је новум његовог погледа на личност и дело будванског грофа. У аналитичком фокусу нашао се епистоларни жанр, лик Османа и његова маска луде, жене и религиозност, празноверје и обичаји, не би ли се „Прича о Фелими и Абдеамену” истакла као просветитељски манифест. Сме-

стивши дело Стефана Зановића у европски контекст, указано је на бројне могућности да се оно тумачи у том кључу (Расин, Молијер, Аретино, Монтескје, Рабле, Волтер, Русо, Монтењ), премда се не занемарују ни оквири српске књижевности (Доситеј, Петар Први Његош, Венцловић).

Наредна два поглавља на трагу су српско–мађарских релација, што онеобичава интерпретативну перспективу, али улази у домен књижевног огледања двеју култура у контакту у 19. веку, кроз примере Стерије, Његоша и Мадача. Као и у путопису Силвестра Поповића, у *Родољубцима* је истакнута хуморна компонента, као и универзалност Стеријине комедиографије, иако је везана за конкретан историјски догађај и проблем присилне хунгаризације Срба, као и незадовољства српске интелигенције, која је без обзира на побуну и првобитан успех, ипак завршила неславно због ситних личних интереса. У поглављу о Његошу и Мадачу, снагом поузданог познаваоца традиције представа о нечастивом (Данте, Бајрон, Љермонтов, Гете), аутор осветљава најпре појединачно, а затим и унакрсно *Лучу микрокозма* и *Човекову шрагедију*, имајући у виду све преводе Мадача на српски језик.

Најзад, након класицистичког и романтичарских примера, поредбена призма Владимира Папића сондирана је у реалистички дискурс тврдичлука Кир Гераса и Рајке Радаковић, такође, кроз свест о ширим оквирима ове теме (Езоп, Плаут, Данте, Шекспир, Држић, Молијер, Стерија, Дикенс, Балзак). Тиме се монографска *окишава* Владимира Папића заокружила у скали *шонова* од српске књижевности раног модерног доба до модернизма Иве Андрића, а у динамичким кретањима који српску књижевност виде занимљивом и вредном даљих тумачења. Компаратистичка спрема Владимира Папића узорна је, будући да он најпре даје шири контекст, са свешћу о колико литерарним, толико и научним претходницима, не би ли се фокусирао на саму поредбену тему и тек онда понудио своје тумачење, које се управо на тај начин потврђује релевантним научним доприносом.

Јелена Ђ. Марићевић Балаћ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs